

6. Азізова К.М. Управління капіталом підприємства на засадах контролінгу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / К.М. Азізова. – Харків, 2011. – 21 с.

7. Шульга Н.П. Інтегрована система контролінгу в управлінні банком : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Н.П. Шульга. – Київ, 2006. – 35 с.

Юсипук Ю.О., Лазівський С.С.

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОГО РЕФОРМУВАННЯ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Світовий досвід свідчить, що вугілля є ефективним і перспективним джерелом енергії. Однак для реальної оцінки перспектив розвитку вугільної галузі необхідна надійна оцінка її ресурсної бази на основі кондиційності запасів, що докорінно може змінити наші подання про потенційні можливості ролі вугілля в паливно-енергетичному балансі країни.

Традиційні техніка й технологія сьогодні вичерпали свої можливості в підвищенні показників ефективності вуглевидобутку в досить широкому діапазоні гірничо-геологічних умов. Багаторічні спроби створити високопродуктивну техніку для відпрацьовування пластів потужністю менш 0,8 м, у яких зосереджено близько 70% всіх запасів, круто-похилих і крутих пластів не увінчалися успіхом. Для освоєння таких запасів потрібні нові нетрадиційні технології видобутку [4], які можуть бути реалізовані не в найближчій перспективі, а у віддаленому майбутньому. В оцінці кондиційних запасів вугілля більшу роль грає й глибина розробки, що як кондиційний параметр сьогодні взагалі не враховується. Для підрахунку запасів вона прийнята в цей час рівної 1600 м. У теж час із позиції сучасних технічних можливостей і економічної доцільності видобуток вугілля на таких глибинах досить проблематичний. Роботи навіть пошукового характеру по обґрунтуванню цього кондиційного параметра не проводилися. Тому, що втримуються в пресі відомості, про запаси вугілля в Україні, не враховуючої їхньої кондиційності, нічого загального з реальним положенням сировинної бази галузі не мають, а твердження про те, що їх вистачить на 200 і навіть 400 років [1, 3], варто розцінювати скоріше як рекламні заяви. При існуючому співвідношенні обсягів видобутку вугілля, що направляються у вугільну промисловість фінансових ресурсах і сучасних показниках стану й відновлення шахтного фонду, можна розраховувати лише на те, що в найближчі 20-25 років вугільна промисловість ще зможе забезпечувати металургів, енергетиків і коксохіміків вугільною сировиною. Але якщо в цьому періоді не будуть вжиті кардинальні заходи по відновленню шахтного фонду й основного встаткування, ті процеси, що почалися в 90-ті роки минулого сторіччя, завершаться занепадом,

згортанням видобутку й стагнацією галузі, а говорити про вугілля, як про єдиний надійний енергоносіє України [1], можна буде лише в минулому часі.

Оцінивши ресурсну базу вугільної галузі, варто зупинитися на проблемах, що утрудняють її ефективне функціонування. Всебічний об'єктивний аналіз сформованої в галузі ситуації дозволяє сформулювати наступні її основні проблеми.

1. Неефективна, економічно й науково не обґрунтована, багато в чому помилкова політика державних органів керування в сфері «реструктуризації» вугільної промисловості, що передбачає, в основному, закриття особливо збиткових підприємств, включаючи й достатні запаси, які в стані підвищити технічний рівень виробництва й поліпшити свій фінансово-економічний стан. Досить сказати, що кошти, витрачені на їхню ліквідацію, значно перевищують витрати, необхідні на технічне переозброєння, що забезпечує досягнення зазначених цілей [1]. При цьому прогнози наслідків закриття шахт або взагалі не виконувалися, або були занадто оптимістичними й надалі не підтвердилися, що й привело до більших помилок в оцінці обсягів будівництва водовідливів і заходів щодо екологічного захисту шахтарських міст і селищ [2], сприяючи перетворенню їх у депресивні регіони.

2. Украй застарілий і фізично зношений шахтний фонд, характеризується низькою інвестиційною привабливістю для здійснення інноваційної моделі модернізації й розвитку вугільної промисловості. Це є однією з головних причин того, що майже за 20-літній період перетворень форм власності приватизацією охоплені поки тільки кращі підприємства й компанії. Сьогодні в Україні приватизовані або перебувають в оренді всього 17 шахт.

3. Неефективна система керування галуззю, що постійно погіршується через численні необґрунтовані реорганізації, кожна з яких відрізнялася від попередньої, в основному, зміною вивісок. Так, наприклад, в 2001 році проведена робота із завершення створення державних холдингових компаній (ДХК), але далі вона була згорнута. В 2002 році на базі ДХК створені державні підприємства (ДП) по видобутку вугілля, а шахти були позбавлені права юридичної особи. Чергова структурна перебудова в 2004 році також не дала очікуваних позитивних результатів. При цьому до існуючої проблеми додалися нові, а слідом в 2005 році пройшла ліквідація коксової й енергетичної компаній, як зайвих ланок у системі керування галуззю.

4. Чимало шкоди принесли галузі й кадрова політика держави, що привела до невиправдано часті змінюваності керівників всіх рівнів і їхній оцінці не по професійних якостях, а по партійній приналежності й особистій відданості «начальству». Часта зміна влади, відсутність наступності в керівництві промисловістю й баченні перспектив її розвитку привели до різкого зниження керованості виробництвом і погіршенню економічного стану шахт. Значною мірою цьому сприяла й неадекватна політика в підготовці робочих і керівних кадрів, у результаті якої галузь втратила майже половину свого кадрового потенціалу.

5. Низька конкурентоспроможність вугілля, що добувається, що є наслідком високої його собівартості й поганої якості.

6. Правова неврегульованість відносин власності в галузі, що приводить до неузгодженості інтересів бізнесу й держави. Найбільше гостро ця проблема проявляється в цей час, коли видобуток вугілля в недержавному секторі досяг 40% від загальної по галузі, а його збут став досить важким не по економічним причинам, а в результаті силового тиску державних структур через острах соціального вибуху на державних шахтах.

7. Монопольно високі ціни на гірничо-шахтне встаткування, матеріали, електроенергію й транспортні перевезення, що є наслідком їхньої передачі в приватну власність, у той час як ціни на вугільну продукцію обмежені й регулюються державою. Відставання вугільної промисловості від суміжних галузей на шляху до ринкової економіки створює більші складності в розподілі засобів від реалізації кінцевої продукції (металу, електроенергії, коксохімічній продукції). Оскільки гірники знаходяться спочатку ланцюжка «сировина - готова продукція», тому на їхню долю доводиться лише її «залишкова вартість», що приводить до відсутності власних засобів для забезпечення поточного фінансування й розвитку підприємств навіть із обліком виділюваної державної підтримки.

8. Не комплексність освоєння родовищ, особливо в частині використання метану, шахтних вод, відходів вуглевидобутку й вуглепереробки, які поки не є невід'ємною частиною промислової діяльності підприємств через низьку технологічну оснащеність і екологічну культуру виробництва. У цілому ступінь вичерпаності вторинних ресурсів вуглепрома можна оцінити як попередню й недостатню для виконання економічних оцінок розмірів капітальних вкладень на рівні галузі.

9. Низький рівень менеджменту на державному рівні, що знижує ефективність використання держвласності у вугільній промисловості й стримуюче створення правових основ і організаційно-економічних механізмів для взаємовигідного залучення бізнесу в розвиток вуглевидобувного виробництва.

10. Відсутність об'єктивних критеріїв для розподілу засобів державної підтримки: при зниженні обсягів фактичного видобутку, досягнутої продуктивності праці й зниження якості вугілля, що добувається, обсяг держпідтримки часто зростає, що не сприяє стимулюванню ефективної роботи й економічному росту.

11. Посередництво, відсутність ліберального оптового ринку, механізму регулювання цін і довгострокових договорів на поставку вугільної продукції, породжують монополізм і створення паралельного тіньового ринку. Наслідком цього є стійка тенденція росту розриву між середньою собівартістю 1 т вугілля і його оптовою ціною. Якщо в 2007 році розрив між цими показниками становив 110 грн., то в 2008 він досяг вже 149 грн.

12. Необхідність відродження геологічних структур галузі й важке положення в науковій сфері. Роботи з дорозвідки шахтних полів у цей час практично не ведуться, не говорячи вже про нове розвідницьке буріння, і дотепер не створено чіткої моделі фінансування наукових праць по пріоритетним напрямкам розвитку вугільної промисловості.

13. Відсутність необхідних засобів у Держбюджеті для рішення соціальних і екологічних проблем, санації гірничих підприємств і заходів щодо підвищення престижності шахтарської праці. Ряд зазначених проблем не можуть бути дозволені досить швидко без попереднього проведення наукових досліджень, детального пророблення можливих сценаріїв розвитку й альтернативних варіантів. Тут позначається тривала відсутність належної уваги не тільки до галузевого, але й до фундаментального (академічній і вузівської) науці. Надто важливо відродити й посиленими темпами розвивати наукові напрямки по створенню технологічних схем безпечного й ефективного вуглевидобутку в складних гірничо-геологічних умовах, для яких усе ще відсутня ефективна високопродуктивна техніка й технологія.

Таким чином, стан вугільної промисловості України продовжує характеризуватися як кризовий, що й визначає необхідність її системної реструктуризації. Узагальнюючи результати виконаного аналізу, можна зробити наступні висновки:

- ефективність реформування вугільної промисловості, проведеному протягом майже двох десятиліть, варто визнати досить низкою;
- для встановлення реальної сировинної бази галузі необхідно прискорити роботи з інвентаризації запасів вугілля на основі їхньої кондиційності;
- найближчим часом (2-4 року) необхідно переломити сформовану у вугільній промисловості кризову ситуацію. Якщо її не змінити докорінно, то говорити про кут як про гаранта енергетичної безпеки України буде вже неможливо. Фінансування державної програми «Вугілля України» повинне строго контролюватися владою і вона в стислий термін повинна бути скоректована з обліком реально сформованої обстановки в галузі.

Література

1. Астров-Шумилов Г.К. Последний шанс энергетической независимости Украины // Голос Донбасса. – 2003. - № 4 (512).
2. Янукович В.Ф., Азаров М.Я., Алексеев А.Д. та ін. Вирішення геоекологічних і соціальних проблем під час експлуатації та закриття вугільних шахт. – Донецьк: ТОВ "Алан", 2002. – 480с.
3. Грядущий Б.А. Чи насправді вугільна галузь приречена // Урядовий кур'єр. – 2007. – 13 бер. (№ 44). – С. 6.
4. Литвинский Г.Г. Агрегат для безлюдной выемки тонких пластов угля // Уголь Украины. – 2006. - № 3. – С. 16-19.

Юсипук Ю.О., Юсипук А.О.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

За всі роки незалежності Україна розгубила величезну економічну спадщину, що дісталася їй від СРСР, сильно відставши у своєму розвитку й від захі-